

ЛЕКЦІЯ 2 ЧОТИРИ РОЗШИРЕННЯ ЄС У ХХ СТОЛІТТІ

1. Перше розширення Європи (Великобританія, Данія, Ірландія).
2. Середземноморське розширення ЄС: друге і третє розширення (Греція, Іспанія, Португалія).
3. Четверте розширення (Швеція, Фінляндія, Австрія).
4. Результати інтеграції для нових країн-членів та для ЄС.

1. Перше розширення Європи (Великобританія, Данія, Ірландія)

З початку створення Європейських Співтовариств можливість їх подальшого розширення була передбачена в установчих договорах. Про це зокрема йшлося в Римському договорі 1957 р. про створення Європейського Економічного Співтовариства та всіх подальших модифікаціях, аж до останньої редакції положень про ЄС, затверджених Лісабонським договором у 2007 році.

А вже у результаті першого розширення Європейського співтовариства, яке відбулося у 1970-х роках, до нього приєдналися такі країни: Великобританія, Данія та Ірландія.

Фото: карта першого розширення ЄС

Внаслідок вступу до Європейських Співтовариств Великої Британії, Данії та Ірландії (1973 р.) населення об'єднання збільшилося зі 192,5 до 256,8 млн. осіб (на 33,4%), а сукупний ВВП зріс із \$2,381 до \$3,148 трлн (на 32,21%).

Однак вступ цих держав супроводжувався певними труднощами:

- Великобританії довелося майже 15 років чекати своєї черги до вступу;
- Ірландія заради вступу до ЄС довелося змінювати конституцію, що обмежувала її суверенітет;
- рішення про вступ Данії до Європейської спільноти було прийнято на референдумі з мінімальною перевагою у результатах голосування.

Перші етапи поглиблення європейської інтеграції характеризувалися тим, що вони протікали на відносно обмеженій території, яка охоплювала лише шість країн.

В економічному сенсі ці країни керувалися принципами досить сильного колективного протекціонізму, який протягом певного періоду сприяв становленню Європейських Співтовариств як одного з найбільш потужних центрів глобальної економічної системи, перетворенню підприємств цих країн на конкурентоспроможних суб'єктів господарювання, здатних протистояти потужним американським транснаціональним корпораціям. Економічне піднесення Співтовариств створювало передумови і для зміцнення політичних позицій країн-членів, які значно підсилювалися започаткуванням формування

спільних політичних інститутів, а згодом – і формування спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Однак приєднання Великобританії також супроводжувалось деякими суперечностями. Розглянемо цей процес в історичній перспективі.

Після Другої світової війни такі країни як Франція та Німеччина були частково зруйнованими і були готові на все заради миру. Проте Великобританія, будучи найбільш впливовим учасником антигітлерівської коаліції, була безпосереднім переможцем. Тому, якщо громадяни Франції та Німеччини вийшли з війни з твердим переконанням згубності існування явища націоналізму у світі і готовністю поступитися частиною свого суверенітету заради збереження миру, то громадяни Великобританії, навпаки, з гордістю ставилися до своєї держави і прагнули до її максимального зміцнення. Стратегія зовнішньої політики Великобританія була зосереджена на зміцненні стосунків із США, заради спільної боротьби проти світового комунізму. При цьому, європейські справи займали незначне місце у стратегічній політики Великобританії.

Однак досвід Другої світової війни все одно був важкий у всіх країнах, і в тому числі у Великобританії, що змусило її відійти від своїх традиційних напрямів політики збереження «рівноваги держав» на європейському континенті. Вона активно почала підтримувати створення загальноєвропейських організацій, таких як Організації європейського економічного співробітництва та розвитку, Ради Європи, Західноєвропейського союзу і НАТО. Великобританія вважала, що обов'язковою умовою європейської співпраці та інтеграції є збереження суверенітету країн і міжурядовий підхід роботи.

Проте те, що хотіла і могла запропонувати Великобританія країнам Західної Європи в економічній сфері, обмежувалося створенням зони вільної торгівлі. Вже у 1957-1958-х роках уряд Великобританії спробував домогтися створення зони вільної торгівлі між усіма державами-членами Організації європейського економічного співробітництва та розвитку. Ця спроба закінчилася невдачею. Тоді уряд Великобританії провів переговори з державами, що не ввійшли до ЄЕС, результатом яких було підписання в січні 1960 р. Стокгольмської конвенції про створення Європейської асоціації вільної торгівлі.

Саме в цей час, на зламі 1950-60-х років, правлячі кола Великобританії почали усвідомлювати, що взята ними на себе роль глобальної держави не відповідає реальному економічному та військовому потенціалу країни у той час.

Еволюції позиції Великобританії сприяли також деякі зміни у підходах Франції до ідеї європейської інтеграції, пов'язані з приходом до влади Ш. де Голля. На відміну від керівників Четвертої республіки, Ш. де Голль виступав проти наднаціонального характеру європейського співробітництва. Такий підхід збігався з британською позицією щодо міждержавного співробітництва в політичній, економічній та військовій сферах. Крім того, малі країни ЄС, такі як Нідерланди, продовжували прихильно ставитися до участі Великобританії в європейській інтеграції.

Переорієнтація Великої Британії збіглася в часі з приходом до влади в 1959 р. консерваторів на чолі з Гарольдом Макмілланом, які хотіли домогтися вступу країни в ЄС до 1963 р. – до наступних виборів.

Прем'єр-міністр Великої Британії Гарольд Макміллан виступив зі своєю історичною промовою про «вітри змін». Різко прискорився процес деколонізації, причому стало очевидно, що подальша орієнтація зовнішньої торгівлі Великобританії на країни Співдружності не має перспективи. Британська промисловість стала гостро відчувати свою залежність від континентальної Європи. Вважається, що вступ Великобританії був неминучим, або так названим «вступ мимоволі», адже у разі відмови Великобританії від вступу до ЄС, вона б могла втратити свій вплив у Європі, що негативно вплинуло б на економічне та політичне життя країни.

У більшості країн ЄС реакція на перспективу розширення Співтовариства була позитивною. Офіційно переговори почалися у 1961 р. і проходили за досить складною схемою за ініціативи Франції. Незважаючи на це, у Великобританії був шанс на вступ до ЄС у 1962 р.,

але через зовнішньополітичні та внутрішньополітичні причини британська тактика обговорення всього комплексу питань призвела до затягування переговорів в умовах постійних змін зовнішньої політики всіх держав та просування більш тісної економічної інтеграції країн ЄС, зокрема – впровадження спільної сільськогосподарської політики.

У результаті Франція зрозуміла, що Великобританія не тільки продовжує наполягати на своєму особливому статусі в ЄС, але й досить сильно залежить від США. Тому у 1963 р. Ш. де Голль проголошує негативне рішення Франції щодо вступу Великобританії до ЄС. При цьому запропонований Великобританії Францією статус асоційованого члена ЄС був розцінений урядом британців як пониження. Більш того, така позиція Франції викликала невдоволення серед інших членів ЄС, які були шоковані як тим, що Франція виступила проти британської кандидатури, так і тим, що вона не проконсультувалася з цього приводу з урядами інших країн. Франція фактично першою порушила правило «єдиного фронту» шести країн ЄС.

Відновлення переговорів з приводу розширення Співтовариства і вступу Великобританії до нього відбулося після перемоги на виборах у Великій Британії лейбористів у 1964 р. і формування нового уряду на чолі з прем'єр-міністром Гарольдом Вільсоном. Новий прем'єр-міністр сподівався, що переговори про вступ на цей раз будуть достатньо швидкими, адже будуть концентруватися лише на найбільш важливих питаннях для обох сторін. У 1967 р. Великобританія подала свою кандидатуру на вступ до ЄС, а за нею – Ірландія, Данія та Норвегія.

І знову, як і першого разу, Франція без консультацій зі своїми партнерами висловила стриману оцінку перспектив вступу Великобританії у ЄС. Друге вето Ш. де Голля викликало велике невдоволення партнерів Франції по ЄС, адже виявилася принципова відмінність у підходах п'яти країн (паралельне проведення переговорів та оздоровлення британської економіки) та Франції (відкриття переговорів тільки після економічного оздоровлення Великобританії).

Врешті-решт відставка президента Ш. де Голля у Франції та прихід до влади у Великобританії у 1970 р. консерваторів на чолі з Е. Хітом, відомого як послідовного «європеїста», заклала реальну основу для поліпшення франко-британських відносин та першому розширенню ЄС.

Переговори про вступ Великобританії до ЄС почалися в червні 1970 року в Люксембурзі і закінчився майже рік по тому в Брюсселі. Знайомі проблеми попередніх заявок Великобританії незабаром виникли. Однак переговори були набагато менш змістовними і тривалими, ніж на початку 1960-х років. Британський урядовий документ, опублікований у липні 1971 р., узагальнив результати переговорів про приєднання та висловив аргументи на користь вступу. Наша країна буде більш безпечною, - зазначається в документі, - наша здатність підтримувати мир і сприяти розвитку в світі більше, наша економіка міцніша, а наші галузі та люди процвітаючі, якщо ми приєднаємось до Європейських Співтовариств, ніж якщо ми залишимося поза їх.

Зазначимо, що **крім Великобританії на вступ у ЄС претендували ще три країни: Данія, Ірландія та Норвегія.**

Розглянемо інтеграційні процеси окремо в кожній з цих країн.

Питання про членство в ЄС було ще більш спірним у **Норвегії**, де незначна більшість громадян країни проголосувала проти вступу на референдумі у вересні 1972 року.

Так, вперше угода про вступ з ЄС Норвегії до ЄС була підписана у січні 1972 р., але у вересні 1972 р. 54% населення Норвегії проголосувало проти приєднання до Європейського Співтовариства через хвилювання щодо наслідків вступу для таких галузей економіки держави, як сільське господарство, риболовля та видобуток нафти.

Проблеми зі вступом до ЄС і громадською думкою щодо цього були й у **Данії**, але референдум про приєднання там відбувся лише через тиждень після голосування Норвегії та зобов'язання до уряду призвели до вражаючого відсотка схвалення членства Данії в ЄС. Як і британці, датчани скептично ставилися і досі ставляться до європейської інтеграції. Однак після того, як Великобританія подала заявку на членство, у Данії було мало варіантів, крім як

слідкувати за нею. Більша частина експорту країни спрямовувалася до Великобританії та Німеччини, тому для Данії було б економічним самогубством не залишатися поза розширеною ЄС.

Ірландський референдум, що відбувся у травні 1972 р., відзначив сильну підтримку членства в ЄС. Значно більше, ніж Данія, **Ірландія** була пов'язана з Великобританією. Було б економічно не вигідно залишатися за межами ЄС, коли Великобританія планувала вступити до нього. Незважаючи на те, що в 1922 році Ірландія стала незалежною державою, вона залишалася відносно ізольованою від Європи, замість цього була у тісних стосунках з Великобританією. Членство в ЄС дало Ірландії можливість розмістити англо-ірландські відносини в більш широкому, багатосторонньому контексті. Не дивно, що на референдумі 1972 року 83% громадян Ірландії проголосували за вступ до ЄС.

Тому з чотирьох держав-заявників на вступ до ЄС, які підписали угоди про приєднання, лише троє приєдналися до ЄС у січні 1973 р. Ратифікаційна драма тривала у Великобританії майже до останньої хвилини. Переживши низку процедурних перешкод, акт про приєднання остаточно отримав схвалення парламенту у жовтні 1972 року.

Таким чином, у 1973 р. у результаті першого розширення ЄС з шести країн-членів став об'єднанням дев'яти країн-членів.

2. Середземноморське (друге і третє) розширення ЄС: Греція, Іспанія, Португалія

Закінчивши епоху правих диктатур у середині 1970-х років, Греція, Португалія та Іспанія прагнули вступити до ЄС якнайшвидше, щоб припинити свою відносну міжнародну ізоляцію, стабілізувати свої новостворені демократичні режими та допомогти розвинути їх економіки.

Цей етап розширення ЄС характеризується прагненням ЄС поширити демократичні свободи на південь Європи, перетворивши його на зону стабільності та безпеки. Існувала пріоритетність політичної аргументації доцільності середземноморського розширення, яке відбувалося на фоні серії криз в європейській економіці і супроводжувалося не лише активним переглядом основних положень найбільш впливових інтеграційних теорій, але й базових принципів, закладених Римськими угодами. Таким чином, розпочався новий раунд розширення, поки ЄС ще «перетравлював» членство Великобританії, Данії та Ірландії – перше розширення ЄС.

Шлях Греції до інтеграції в ЄС не був простим і швидким. Греції вдалося диференціюватися від Португалії та Іспанії. З трьох заявників Середземномор'я президент Єврокомісії Рой Дженкінс вважав Грецію «найменш кваліфікованою» для вступу. Навпаки, Рада ЄС розглядала справу Греції насамперед з політичної точки зору і нехтувала порадами Єврокомісії.

Початкова позиція Греції в переговорах щодо вступу спиралась на тезу, що в основу переговорів про вступ мають бути покладені принципи Угоди про асоційоване членство. Перехідний період, протягом якого Греція пройшла шлях до приєднання і підготувала свою політичну й соціальну систему, був доволі значний. Переговорний процес, що тривав 4 роки, завершився підписанням в Афінах 28 березня 1979 р. договору про вступ Греції до ЄС.

Передбачалось, що Греція стане повноправним членом Спільноти з 1 січня 1981 р. Саме ця Угода увійшла в історію ЄС як перший договір, укладений на той період Європейською Економічною Спільнотою з державою, що не входила до його членів, якими на той період були лише шість держав-засновників. Вступ Греції до Спільноти мав принципове значення, оскільки сприяв удосконаленню самого механізму розширення. Переговори щодо вступу Греції до ЄС продемонстрували ефективність класичного методу розширення, який базувався на вимогах насамперед виконання державами-кандидатами правил та принципів під час перехідного періоду.

Належним чином ратифікований у Греції та державах-членах, договір про приєднання набув чинності у січні 1981 р., коли Греція стала десятим членом ЄС.

Фото: друге розширення ЄС

Натомість вступ Іспанії та Португалії до ЄС тривав понад вісім років.

Розвиток економіки Греції був набагато нижчий від країн «дев'ятки», і це істотно вплинуло на розвиток країни. Влада Греції, намагаючись скоротити дистанцію розвитку країни від країн Співтовариства, вдалась до корекції своєї економічної політики, що дещо покращило стан країни на європейському просторі.

Іспанія розглядала членство в ЄС як неодмінну умову ефективних макроекономічних зрушень в національній економіці та внутрішньополітичній стабілізації.

Португалія зрозуміла, що ЄС побоюється членства Іспанії через можливі негативні економічні наслідки для Об'єднання, тому прагнула подати заявку окремо від Іспанії і швидко укласти угоду про вступ до ЄС.

Португалія подала заявку на приєднання до ЄС у 1977 році, більше ніж за рік до того, як Іспанія подала свою заявку на вступ до ЄС.

Вирішальний прорив щодо розширення за рахунок цих країн відбувся не в самих переговорах, а у внутрішніх справах Єврокомісії, зокрема через вирішення британського бюджетного питання. Ніби сигналізуючи про новий етап розвитку Європейської Комісії, національні лідери оголосили на саміті у Фонтенбло у червні 1984 року, що розширення відбудеться до січня 1986 року, до вирішення невирішених питань.

Після цього переговори між Європейською Комісією та країнами-заявниками прискорилися. Однак лише в березні 1985 року міністри закордонних справ вирішили проблеми в переговорах про приєднання – рибальство, вільний рух іспанських та португальських робітників у ЄС та бюджетні внески країн-заявників – на марафонському засіданні.

Вперше за майже 20 років майбутнє ЄС виглядало яскраво. Неминуче розширення стало психологічним стимулом та додатковим обґрунтуванням інституційної реформи. Після затяжних переговорів про приєднання все було підготовлено для майбутньої Європейської ради в Мілані, щоб побачити, як Франсуа Міттеранд заявив, «якою стане Європа».

Саме зі вступом Іспанії та Португалії вперше було застосовано принцип «двох швидкостей» в інтеграційному процесі і в практичній площині розпочато обговорення шляхів інституційного реформування. Мова йшла про розробку більш гнучкої інституціональної структури Співтовариства, перегляду механізму голосування в сторону більш широкого запровадження механізму кваліфікованої більшості.

Фото: третє розширення ЄС

Однак приклад приєднання Іспанії до ЄС показує, що навіть досить непогане економічне підґрунтя країни не покращує умови вступу та не скорочує час інтеграції. Перед Іспанією постала проблема адаптації національної промисловості і сільського господарства до індустріального і аграрного комплексу ЄС за вимогами ринкових відносин.

Хоча Греції вдалося приєднатися до ЄС за відносно короткий час, зате переговори про приєднання з Португалією та Іспанією були складними. Усі ці країни були бідними країнами, чие сумарне населення становило 20 відсотків від існуючого населення в ЄС.

Перспектива приєднання Греції, Португалії та Іспанії лякала багатьох країн-членів, не в останню чергу через труднощі, спричинені першим розширенням ЄС.

Загалом, розширення Євросоюзу на південну Європу підтвердило, що розширення є головним тестом для ЄС, як процедурно, так і змістовно.

Друге та третє розширення стало своєрідним показником для інших країн, що не лише економічне становище відіграє головну роль в інтеграції до ЄС, а і такі фактори як: вдале та вмале використання переваг участі в єдиному внутрішньому ринку, наявність системи мобільного господарювання підприємств, умови праці, якість освіти та кваліфікація працівників тощо.

Таким чином, другий та третій етапи розширення Європейського Союзу пов'язані зі вступом таких країн, як Греція, Іспанія і Португалія. Проте, різний рівень економічного розвитку країн призводив до труднощів у реалізації програми розширення ЄС. Наприклад, Португалія та Іспанія лише у 1992 році змогли повністю увійти до Митного союзу. Також існували ускладнення та проблеми у реалізації вільного руху товарів, послуг.

3. Четверте розширення (Швеція, Фінляндія, Австрія)

Закінчення холодної війни привело до зміни геостратегічної ситуації в Північній Європі, що спричинило трансформацію концептуальних основ політики міжнародної безпеки країн регіону. Змінився інституціональний і проблемний контекст, який впливає на формування політики безпеки Скандинавських країн: паралельно до розвитку старих були створені нові інститути регіонального й субрегіонального співробітництва, з'явилися нові проблеми й виклики безпеці, що вимагали нових підходів до їхнього рішення, відбулася трансформація самого поняття безпеки. У результаті Скандинавські країни постали перед проблемою перегляду тієї політики міжнародної безпеки, що була характерна для них у роки холодної війни, пошуку свого шляху розвитку у швидко мінливому й нестабільному сучасному світі.

Будучи достатньо однорідною групою невеликих за розміром країн з високим рівнем економічного розвитку та сталими демократичними традиціями, країнам ЄАВТ (Австрія, Швеція, Фінляндія) було досить легко адаптуватися до основних вимог вступу до ЄС. Крім того, падіння комуністичних режимів у країнах Східної Європи, об'єднання Німеччини у 1990

р. та розпад Радянського Союзу в 1991 р., у результаті якого відбувся розпад світової біполярної системи воєнно-політичного протистояння, призвели до нових оцінок нейтральними країнами ЄАВТ свого статусу. Він ставав практично сумісним з повним членством в ЄС.

Обережну позицію щодо більш тісного співробітництва або вступу до ЄС зайняла Швейцарія та Ліхтенштейн (члени ЄАВС з 1991 р.). Ісландія ж взагалі не розглядала можливості вступу до ЄС, остерігаючись відкрити свої ресурси для потреб рибної промисловості Співтовариства.

Аналізуючи процес інтеграції країн четвертого розширення до ЄС, слід звернути увагу на те, що в основі цього процесу були в першу чергу економічні переважно взаємовигідні інтереси. Однак, політичні фактори також відігравали важливу роль, у тому числі різні позиції країн-членів ЄС до вступу нових членів.

На початку 1993 р., уже після створення Європейського Союзу, розпочалися переговори про вступ із наступними країнами: Австрією, Швецією та Фінляндією. Питання щодо вступу цієї «трійки» не викликало сумніву, адже ці країни мали стабільну та високорозвинену економіку.

1 січня 1995 р. зі вступом Австрії, Фінляндії та Швеції «Європа Дванадцяти» перетворилася на «Європу П'ятнадцяти».

Фото: четверте розширення ЄС

У 1995 році поява цих країн у складі ЄС, значно змінила політичну конфігурацію Європейського Союзу. Всі три країни підтримали курс на розвиток загальної зовнішньої політики, підвищенню самостійної ролі ЄС у міжнародних відносинах, виступаючи при цьому з позицій підтримки ООН та її миротворчих зусиль, зміцненню світового правопорядку та врегулюванню регіональних і локальних конфліктів політичними методами, розвитку співробітництва ЄС із сусідніми країнами.

Хоча нова «трійка» і мала економічний та соціальних розвиток такий само, як країни, які були близькими до «ядра» ЄС, але їх приєднання гостро виявило проблему незбалансованості між економічним та географічним балансом та розташуванням кордонів ЄС.

Відзначимо, що під час четвертої хвилі розширення ЄС **Норвегія** зробила другу спробу вступити до ЄС після провалу вступу до ЄС на загальнонаціональному референдумі під час першої хвилі розширення ЄС у 1970-х рр.

Так, вдруге Норвегія подала заявку на вступ до ЄС в листопаді 1992 р. У червні 1994 р. угода про вступ була підписана між Норвегією та ЄС.

Однак у листопаді 1994 р. громадяни знову проголосували проти членства цієї держави в Євросоюзі на загальнонаціональному референдумі. Питанням диспуту стали знову енергетична політика, тому що Норвегія не хотіла відмовлятися від контролю над її величезними резервами природного газу та нафти, а також політика риболовства, адже

Норвегія також не бажала втрачати контроль над своїми прибутковими територіальними водами.

Ще одним прикладом того, як громадська думка може негативно вплинути на результат євроінтеграції, а саме прагнення вступу до ЄС, є **Швейцарія**.

Громадяни Швейцарії виступили проти приєднання держави до Європейського економічного простору (ЄЕП) на загальнонаціональному референдумі у грудні 1992 р., після чого уряд Швейцарії прийняв рішення не продовжувати державну євроінтеграційну політику і не ставити за мету членство Швейцарії в ЄС.

ЄЕП був пропозицією ЄС як створення великого інтегрованого ринку, що включав би на той час дванадцять держав-членів ЄС і сім держав-членів Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ): Австрія, Фінляндія, Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швеція та Швейцарія. Фактично ЄЕП став першим неофіційним кроком до інтеграції половини держав ЄАВТ до ЄС, а саме Австрії, Фінляндії і Швеції, які стали членами Євросоюзу у 1995 р.

Взагалі в Євросоюзі не кожна держава використовує національні референдуми для вирішення євроінтеграційних питань. Більш того, така форма залучення громадян до процесу прийняття рішень в ЄС використовувалася щодо певних аспектів, але референдуми з часом почали відігравати все більш важливу роль в процесі європейської інтеграції. До того ж помітно, що збільшився моральний і політичний тиск щодо їх використання в ЄС, на думку Д. Дайнена. (див. Таблицю).

Таблиця

Національні референдуми в європейських державах з євроінтеграційних питань у 20 ст. (обрані)

Рік	Держава	Питання	Результат
1972	Данія, Ірландія, Норвегія	Вступ до ЄС Вступ до ЄС	Так Ні
1982	Гренландія	Продовження членства в ЄС	Ні
1994	Австрія, Фінляндія, Швеція Норвегія	Вступ до ЄС Вступ до ЄС	Так Ні

Наголосимо, що у таблиці є приклад того, як територія вийшла зі складу ЄС: у 1982 р. населення Гренландії – автономної частини Данії, яка вступила в ЄС як частина Данії у 1973 р., проголосувало проти продовження членства. Однак при цьому сама Данія залишилася членом ЄС.

Отже, процес розширення ЄС ствердив думку про те, що позитивний результат участі економічно менш розвинених країн в інтеграції поряд із більш розвиненими є цілком реальним за певних умов.

4. Результати євроінтеграції для нових країн-членів та ЄС

Перше розширення відбулося 1 січня 1973 року. Шестеро стали дев'ятьма, коли Данія, Ірландія та Великобританія офіційно вступили до ЄС. Друге розширення відбулося 1 січня 1981 р. Членство в ЄС досягає подвійних показників, коли Греція приєдналася у 1981 р. Вона отримала право на приєднання після повалення військового режиму та відновлення демократії у 1974 р. Третє розширення відбулося 1 січня 1986 р., коли Іспанія та Португалія вступили до ЄС, і кількість країн-членів ЄС збільшилася до дванадцяти.

Таким чином, ЄС складався спочатку з промислово розвинених країн Північної Європи, але з часом ЄС відкрив свої двері для нових демократій Південної Європи. Це сталося тому, що демократизація та євроінтеграція були фактором політичної стабільності та економічного розвитку в середземноморському регіоні Європи.

Однак розширення на Південну Європу також призвели до посилення диспропорцій між старими та новими країнами-членами, і це посилило потребу в спільній регіональній політиці. Значні економічні та соціальні перешкоди перешкоджали інтеграції цих переважно сільськогосподарських країн у високоіндустріалізоване об'єднання. Відповідно затяжні переговори та тривалі перехідні періоди виявились необхідними для успішної інтеграції нових держав-членів.

- перше розширення було здійснено з економічних та політичних інтересів країн «шістки» - держав-засновниць ЄС;
- друге та третє розширення було достатньо сильно пов'язано саме з політичними міркуваннями. Адже ці країни були тими, які нещодавно покінчили з недемократичними політичними режимами, і тому ЄС розглядав вступ цих країн до складу ЄС як гарантію демократичної політики та відповідного економічного і політичного розвитку країн.

Вступ до Євросоюзу Фінляндії, Швеції та Австрії (четверте розширення) сприяв постановці в практичну площину питань про приєднання до ЄС країн Прибалтики та Словенії в 21 столітті.

Важливим аспектом є також те, що попередні етапи розширення відбувалися на більш низьких етапах інтеграції:

- перший і другий – на стадії існування спільного ринку, за відсутності елементів політичного союзу;
- третій – на початку переходу до формування єдиного внутрішнього ринку, лише при поставлених цілях формування спільної зовнішньої політики;
- четвертий – вже після утворення єдиного внутрішнього ринку, але за відсутності Економічного та Валютного союзу, остаточно сформованих спільної зовнішньої політики та політики безпеки, співробітництва у сфері юстиції і внутрішніх справ.

Кожна хвиля розширення мала свою соціальну ціну:

- збільшувалася територія;
- збільшувалася чисельність населення;
- збільшувався сукупний економічний потенціал ЄС;
- зменшувалися економічні показники в розрахунку на душу населення.

Розширюючи свій соціально-економічний та політичний простір, ЄС відповідно жертвував поточними інтересами забезпечення максимально високого життєвого рівня членів Співтовариства задля досягнення стратегічних цілей.

Розширення ЄС – це своєрідне поле об'єднання та створення могутньої, сильної «країни», як в економічному, політичному, безпечному та соціальному житті країн-учасниць об'єднання.

Послідовне розширення географічних рамок ЄС закономірно супроводжується ускладненням механізму розширення у зв'язку з еволюцією інтеграційного співробітництва в напрямку поступового домінування принципів наднаціонального будівництва.

У зв'язку з цим, можна виділити наступні радикальні кроки інтеграційних реформ, що супроводжували феномен розширення:

- розширення ЄС у 1970-х роках (перше розширення ЄС) співпало з формуванням спільної політики в нових сферах (регіональна політика, навколишнє середовище, технології), започаткуванням більш тісного співробітництва в політичній сфері (система ЄПС), проведенням інституціональної реформи (заснована Європейська Рада, проведені прямі вибори до Європарламенту);

- розширення 1980-х років (друге та третє розширення ЄС) супроводжувалося подальшим розвитком Структурних Фондів, вдосконаленням механізму розподілу ресурсів на користь менш сприятливих регіонів країн-членів, прийняттям Єдиного Європейського Акту, який збільшив можливості прийняття рішень в Європейській Раді більшістю голосів та розширенням повноважень Європейського Парламенту;

- розширення 1990-х років (вступ Австрії, Швеції та Фінляндії до ЄС – четверте розширення) відбулося після ратифікації Маастрихтських Угод, які передбачали низку

важливих кроків щодо поглиблення інтеграції, утворення Європейського Союзу, формування Валютного та Економічного союзу, розвитку Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і чергове розширення повноважень Європейського Парламенту.

Отже, на різних етапах еволюції європейського інтеграційного об'єднання мотивації його розширення визначалося різними обставинами та інтересами:

- політичними;
- економічними;
- безпековими;
- іншими.

Отже, впродовж розширення у 20 ст. інтеграційні процеси мали нерівномірний характер. Так само змінювалися акценти і в дискусії щодо потенційних меж інтегрованої Європи та критеріїв, пов'язаних зі вступом нових членів.

Зауважимо, що врахування думки громадян при реалізації євроінтеграційної стратегії є важливим фактором її успішності. Наприклад, у 20 столітті Норвегія двічі не стала членом ЄС, хоча два рази подавала заявку на вступ та кожного разу організаційно була до цього готова і навіть підписала угоди про вступ з ЄС, адже членство в ЄС Норвегії не було підтримане громадянами держави на загальнонаціональних референдумах щодо вступу.

Підсумуємо, що у результаті чотирьох розширень у XX столітті було 15 країн-членів ЄС: Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Данія, Ірландія, Великобританія, Греція, Іспанія, Португалія, Австрія, Фінляндія та Швеція. У жовтні 1990 р. Німеччина стала об'єднаною державою (ФРН та ГДР разом), і тому колишня Східна Німеччина (ГДР) стала частиною ЄС.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть основні причини вступу Великобританії до ЄС.
2. Чому Франція була негативно налаштована щодо вступу Великобританії до ЄС?
3. Коли відбулося перше розширення Європейського Союзу?
4. Чому Греція не змогла приєднатися до Європейського Союзу до 1974 року?
5. З якими проблемами зіткнувся Європейський Союз під час інтеграції країн Південної Європи (Середземноморське розширення)?
6. Назвіть дати кожного розширення Європейського Союзу у 20 ст.
7. Чому Норвегія двічі не вступила до ЄС?
8. Коли Гренландія вийшла з ЄС у 1982 р, чи зменшилася при цьому кількість країн-членів ЄС?
9. Чому Австрія, Фінляндія та Швеція змогли приєднатися до ЄС лише у 1990-х роках, а не раніше?
10. Чи основними причинами розширення ЄС у 20 ст. були лише економічні? Назвіть інші причини розширень якщо такі були.

Рекомендована література

1. Баймуратов М. О. Модифікації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції в контексті взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами : монографія / М. О. Баймуратов, Ю. С. Хоббі. – Суми : Університет. кн., 2013. – 300 с.
2. Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти : монографія / Ю. О. Волошин. – К. : Логос, 2010. – 428 с.
3. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія та засади функціонування : навч. посіб. / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко ; за ред. Л.В. Губерського. – К. : Знання, 2009. – 751 с.

4. Світова та європейська інтеграція : [навч. посіб.] / за ред. М. О. Багмета–Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 340 с.
5. Офіційний сайт ЄС: www.europa.eu
6. Dinan D. (2010) Ever Closer Union. An Introduction to European Integration. – Forth edition: Lynne Reinner Pub
7. English. European and Euro-Atlantic Integration. A textbook for Civil Servants and Local Government Employees / Y. Glukhova, D. Say, Y. Palagnyuk, S. Ponomaryov, S. Soroka, A. Soloviova. – 3rd ed., updated. – Mykolayiv : Petro Mohyla BSSU, 2018. – 336 p.
8. European Navigator. 1980–1986 Enlargement to the south and the Single European Act. Accessed at <http://www.ena.lu/>

Тестові завдання до лекції 2

<https://forms.gle/Gx9Ax5tSqqnnJyM99>